

Charis Vlavianós, *Na het einde van de schoonheid*. Vertaling: Hero Hokwerda (OBOLOS XIV). Groningen, Uitgeverij Ta Grammata, 2007. 208 pp.

ISBN-10: 90-808942-2-2 / ISBN-13: 978-90-808492-2-8.

Deze bloemlezing uit Vlavianós' (° 1957) poëzie is een zeer ruime keuze uit zijn laatste twee bundels, *De engel van de geschiedenis* (1999) en *Na het einde van de schoonheid* (2003). In het eerste gedeelte treft men geregeld gedichten of passages aan waarachter men een concrete gebeurtenis of relatie (o.m. met de ouders, de kinderen, de Vrouw) kan of eventueel zelfs moet vermoeden. Dit anekdotische (autobiografische) vormt vaak de aanloop tot of is gewoon de aankleding (soms zelfs de enige mogelijke formulering) van wat men met een groot woord algemeen menselijke of metafysische beschouwingen zou kunnen noemen. Op de keper beschouwd geldt dat laatste natuurlijk altijd voor goede poëzie. Veel van die meestal gedesillusioneerde (maar niet echt bittere) mijmeringen nemen de vorm aan van een toespraak van een "jij" (waarachter uiteraard het poëtische "ik" schuilgaan kan). Maar dat wil niet zeggen dat men hier te maken zou hebben met diepgravende filosofische vertogen. In het gedicht *Kijkend naar het sterrenscherm van de wereld* stelt Vlavianós een poëzie voorop die ook

*kan spreken
over de oppervlakte der dingen.
(...) een horizontale poëzie die grondig nadenkt
over de kwestie van de oppervlakte,
in eenvoudige, natuurlijke taal
- ontwapende taal, juister gezegd -,
die ontgaan zal zijn
van de (Sefero-Elytische) olijfkranen,
de blinkende medailles.*

Dit is absoluut niet in tegenspraak met de soms nadrukkelijke aanwezigheid van abstracte, intellectualistische termen. In de gedichten van Vlavianós functioneren ze (scheppen ze poëzie) op net dezelfde manier als (en niet zelden in combinatie met) woorden die als dichterlijk gelden in de traditionele betekenis.

De keuze uit de tweede bundel bevat een aantal gedichten die voor een stuk of zelfs volledig een bezinning vormen op wat voor soort poëtica nog mogelijk is "na het einde van de schoonheid". Wat ik hierboven zei over het poëtisch functioneren van intellectualistische begrippen geldt hier zo mogelijk nog sterker. Ik wil graag één voorbeeld geven uit het gedicht *De sluier*:

*Waarheid is niet de ontkleding
die het geheim kapotmaakt,
maar de ontsluiting die het rechtvaardigt,*

*Onze ervaring blijft gevangene van een kennis
die geen ervaring van ons meer is,
maar kennis trivialisert door een ervaring
die nog niet gesublimeerd is tot kennis.*

Overigens hoede men zich ervoor de verschillen tussen beide bundels te sterk te benadrukken. Bij herlezing (en ik zou daartoe aansporen, ware het niet dat deze prachtige poëzie er vanzelf

toe aanzet) wordt men zich bewust (of voelt men) eenzelfde bezieling (met mijn excuses voor het zielige woord) die deze gedichten doorademt. En die vindt haar beste (zij het niet echt verhelderende) verwoording in het distichon dat de vertaler tot motto van zijn bloemlezing gemaakt heeft:

*Enkel met denken van gevoel
en met gevoel van denken.*

En dit vind ikzelf het mooiste kandidaat-motto (uit het gedicht *Na het einde van de schoonheid VII*):

*Het gedicht als ontkenning van de dichterlijkheid
- als haar omhelzing, dus.*

Terloops wil ik nog vermelden dat Vlavianós gaarne, in motto's en al dan niet expliciete citaten in de teksten zelf, verwijst naar dichters die hij bewondert, zowel Griekse als anderstalige: onder deze laatsten onze eigen Rutger Kopland, van wie hij drie gedichten uit *Voor het verdwijnt en daarna* heeft herwerkt. Deze intertekstualiteit, om deze afschuwelijke term te gebruiken, komt trouwens nooit pedant over.

En ik zou het bijna vergeten te vermelden omdat het zo evident is: de vertaling van Hero Hokwerda is schitterend. Toch een paar vitterijtjes om te besluiten: op p. 77 moet "een andere vrouw" staan i.p.v. "geen andere vrouw"; p. 135 zou ik de drukfout "bevaten" laten staan: een prachtig neologisme; p. 177 vraag ik me af of τὰ χαρτιά van de "schone mulattin" (hoor ik daarin "Die schöne Müllerin"?) soms geen "speelkaarten" zijn (om de toekomst te voorspellen) i.p.v. "papieren".

Daniël KNECHT

Leontios van Neapolis, *Leven van Johannes de Barmhartige. Leven van Symeon de Heilige Dwaas. Inleiding en vertaling W.J. Aerts en H. Hokwerda.* Groningen, uitgeverij Ta Grammata, 2006. XVII-111pp. (=Grieks Proza XX)

ISBN-10: 90-808942-3-0/ISBN-13: 978-90-808942-3-5

De vitae van Johannes de Barmhartige en van Symeon de Heilige Dwaas, geschreven door Leontios van Neapolis, worden gerekend tot het beste uit de Grieks-Byzantijnse hagiografie. Willem J. Aerts en Hero Hokwerda hebben deze pareltjes weer opgevist en laten ze schitteren in een sprankelende Nederlandse vertaling.

Leontios bisschop van Neapolis (vroeger Amathous, thans Limassol op Cyprus) wordt meestal gesitueerd tussen 590 en 650. Behalve *vitae* schreef hij ook preken en een traktaat tegen de joden. Vooral in zijn heiligenlevens munt hij uit door zijn geestige verteltrant en grote theologische diepgang. Het bekendst is zijn *Leven van Johannes de Barmhartige*; zijn *Leven van Symeon de Dwaas* is ongetwijfeld de origineelste en de grappigste tekst in zijn genre.

Johannes de Barmhartige (of de Aalmoezenier), Cyprioot, was patriarch van Alexandrië van 610 tot 619. Zijn epitheton dankt hij aan de vrijgevigheid waarmee hij de rijkdom van het Alexandrijnse patriarchaat aan de armen uitdeelde. De verovering van Alexandrië door de Perzen (619) dwong hem terug te keren naar Cyprus, waar hij kort nadien stierf. Hoewel het leven van Johannes al eerder te boek gesteld was door Sophronios (later patriarch van Jeruzalem) en Johannes Moschos (auteur van de *Geestelijke weide*), wil Leontios op zijn manier hulde brengen aan zijn beroemde landgenoot. Hij beschouwt zijn versie van de *vita* als een aanvulling op de vorige (slechts zeer fragmentarisch bewaard); de “*wapenfeiten*” en anekdoten in zijn verhaal als “*kruimels die zijn meesters vergeten zijn*” of nog anders gezegd:

Het verging hun als hardwerkende boeren bij het plukken van druiventrossen in een welige, rijk beladen wijngaard: of ze willen of niet, altijd zullen ze wel iets van de overdaad aan vruchten overlaten voor de armen die in hun kielzog de wijngaard leegstropen. Tot die armen behoort ook ik, de allergeingste.

Bovendien – en dit is de belangrijkste reden van zijn schrijven – wil hij niet de “*kunstige, verheven stijl*” van zijn voorgangers hanteren, maar “*zijn eigen prozaïsche schrijfrant, teneinde ook de ongeletterde leek van het vertelde te laten profiteren.*” Het *Leven van Johannes* is geschreven onder het motto “*Zoek eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, dan zullen al die andere dingen je erbij gegeven worden*” (Mt. 6:33). Het is opgebouwd volgens de klassieke structuur: proloog, narratio, epiloog. De eigenlijke vertelling omvat zestig episodetjes of anekdoten rond een aantal thema’s. Op de eerste plaats komen de werken van barmhartigheid, waaraan de heilige zijn naam te danken heeft, zoals het onbeperkt schenken van aalmoezen ‘zonder aanzien des persoons’, want “*God laat Zijn zon opgaan over slechte en goede mensen en laat het regenen voor rechtvaardigen en onrechtvaardigen.*” (Lc. 6:36, Mt. 5:45). Een ander thema is “*Oordeel niet, opdat er niet over jullie geoordeeld wordt.*” (Mt. 7:1), een thema dat Leontios blijkbaar zeer ter harte ging, vermits het ook de gehele *vita* van Symeon beheerst. Een van de nevenfiguren in het *Leven van Johannes*, de monnik Vitalios, die met zondige vrouwen optrekt om ze te bekeren, heeft trouwens alle trekken van Symeon de Dwaas.

De moderne lezer zal zich vooral aangesproken voelen door de passages die de grote maatschappelijke bekommernis van de patriarch illustreren en die de tekst een tijdloos, soms brandend actueel karakter verlenen. Nog vóór zijn intronisatie beslist Johannes alle armen en

bedelaars van Alexandrië te laten registreren – het zijn er meer dan 7500 – en hun een uitkering te betalen uit de armenkas. De Voorzienigheid, die alles *honderdvoudig vergoedt*, zal er op tijd voor zorgen dat de schatkist van het patriarchaat gespijzigd wordt. Daags na zijn aanstelling stuurt de patriarch, die rechtvaardigheid en eerlijke handel hoog in het vaandel voert, economen en ‘marktmeesters’ uit voor het ijken en standaardiseren van maten en gewichten. Zelf treedt hij op als onomkoopbare rechter en bemiddelaar bij conflicten. Wanneer, bij de inval van de Perzen in Syrië, de Egyptische hoofdstad overspoeld wordt door vluchtelingen, opent Johannes hospitalen en organiseert de hulpverlening. Voor de vele daklozen in zijn stad laat hij barakken bouwen en inrichten als slaapplekken waar ze de winter kunnen doorbrengen. Maar dan nog kan hij, op een nacht, de slaap niet vatten onder een peperdure deken die hij van een rijke bewonderaar heeft moeten aanvaarden. De volgende dag verkoopt hij het geschenk en geeft de opbrengst aan de armen. Wanneer de rijke zijn deken op de markt ontdekt, koopt hij hem terug en biedt hem Johannes opnieuw aan, waarop deze hem weer verkoopt. Zo gaat het ook nog een derde keer, want de heilige vindt het volkomen verantwoord *“een rijke, vooral een vrek, voor de goede zaak zelfs zijn hemd afhandig te maken”*.

Na zijn dood wordt de man Gods begraven in zijn geboortestad Amathous. Hij wordt bijgezet in het graf van twee heilige bisschoppen, die vanzelf wat opschuiven om hem de ereplaats in het midden te laten.

Zoals in het *Leven van Symeon* legt Leontios grote nadruk op Johannes’ praktische geloof, zijn werkzaamheid in de wereld.

In het *Leven van Symeon de heilige Dwaas* staat een zeer apart heiligenideaal centraal: de Dwaasheid om Christus’ wil.¹ De heilige Dwaas (Gr. *salós*) is een asceet die, in een gebaar van extreme zelfvernedering, waanzin veinst om het kwaad en de hypocrisie in de wereld te kunnen bestrijden, vaak op een provocerende manier. Heilige Dwaasheid ontstond in het vroege christendom (Egypte, Syrië), was een bekend verschijnsel in de Byzantijnse tijd en verspreidde zich ook in Rusland waar het zeer populair werd. De Syrische heilige, Symeon van Emesa, die waarschijnlijk in de 6^e eeuw leefde, geldt als prototype van de *salós*. Dit is vooral te danken aan Leontios’ *vita*, waarin, zoals de vertalers terecht opmerken, *“het thema van de heilige Dwaasheid voor het eerst in een ver doordachte vorm is weergegeven”*. De Syrische elementen in de tekst doen vermoeden dat Leontios Syrische verhalen als bron heeft gebruikt.

In de proloog haalt de auteur de citaten aan uit Paulus’ eerste brief aan de Korinthiërs, die als ‘theologische verantwoording’ gelden van deze ongewone vorm van *imitatio Christi*: *“Wanneer iemand van u denkt dat hij in deze wereld wijs is, moet hij eerst dwaas worden; pas dan kan hij wijs worden”* (cf. 1 Kor.3:18); *“Wij zijn dwaas omwille van Christus”* (1 Kor.4:10) en *“...want het dwaze van God is wijzer dan de mensen”* (1 Kor.1:25). Het Rijk Gods wordt gezien als een omgekeerde wereld. De wijsheid van God uit zich in de clownerie van zijn verborgen knecht. De epilogo roept dan ook nadrukkelijk op *“niet voortijdig iemand te oordelen, voordat de Heer komt”* (cf. 1 Kor. 4:5), want niemand *“is in staat de mens te kennen, behalve de geest van de mens”* (cf. 1 Kor. 2:11).

Naast proloog en epilogo, omvat de *vita* twee delen. Het eerste beschrijft hoe Symeon en zijn vriend Johannes in het klooster treden maar al gauw verzaken aan de “wierook” van het gemeenschapsleven en zich als kluizenaar terugtrekken in de woestijn. Na dertig jaar van strenge ascese wordt Symeon geroepen om, vermomd als Dwaas, de duivel in de wereld te bestrijden. Terwijl zijn vriend in de woestijn achterblijft, trekt hij naar de stad Emesa. Johannes zal, na Symeons dood, zijn dubbele identiteit onthullen. Het tweede deel vertelt het

¹ Zie Vereecken, J., *Wie is hier de gek? Dwaasheid om Christus’ wil in Byzantium en in Rusland*, Tetradio 15 (2006) 101-128.

narrenleven van Symeon in een dertigtal pittige anekdoten die tonen hoe de glorie en de wijsheid van God zich ook kunnen openbaren in de symbolische fratsen van een gek. Symeon lapt de regels van goed fatsoen en de kerkelijke voorschriften aan zijn laars: hij danst met hoeren, gaat schaamteloos het vrouwenbad binnen, doet zijn gevoeg in het openbaar, schranst in de vasten en verstoort de liturgie. 's Nachts echter legt hij het masker af en is hij weer de strenge asceet.

In heel wat anekdoten bootst de Dwaas, het schijnbare tegenbeeld van Christus, op een groteske manier de handelingen van de Meester in het Evangelie na. Zo verandert hij een hele lading wijn in azijn om een wijnhandelaar van zijn drankprobleem af te helpen. Andere hilarische tafereelen lijken dan weer regelrecht geïnspireerd op de antieke komedie:

Een andere keer zat hij zich met zijn lotgenoten te warmen bij het oventje van een glasblazer, een jood. Symeon zei, zijn spel spelend, tegen de bedelaars: 'Zal ik jullie eens laten lachen? Kijk, bij ieder glas dat de glasblazer maakt sla ik een kruis, en dan breekt het.' Toen hij er maar liefst zeven achter elkaar had laten breken, begonnen de bedelaars te lachen. Ze vertelden het aan de glasblazer, die prompt Symeon met de vuurtang achternaging. 'Ze zullen blijven breken, bastaard', riep deze (...) 'zolang jij geen kruisteken op je voorhoofd maakt.' Nadat er nóg dertien glazen achtereen gebroken waren, gaf de glasblazer zich gewonnen; hij maakte een kruisteken op zijn voorhoofd en brak nooit meer iets. Op deze wijze ging de glasblazer tot het christendom over.

Opvallend is, zoals de vertalers opmerken, de discrepantie tussen deel 1 en 2 wat betreft de visie op het monnikenleven. Terwijl in het eerste het 'engelenleven' van de anachoreten wordt geprezen, klinkt in het tweede luik heel wat kritiek op het contemplatieve leven door. Zoals uit de *vita* van Johannes al is gebleken, is Leontios, die schrijft in het toenmalige spanningsveld tussen *vita activa* en *vita contemplativa*, een duidelijke voorstander van werken in de wereld. Toch is het leven als Dwaas slechts mogelijk na de harde oefening van het anachoretenleven.

Het taalgebruik van Leontios is zeer gevarieerd: eenvoudig, volkstaalachting in de verhalende delen met directe uitlatingen "uit het leven gegrepen"; zwaarwichtiger in de proloog, de epilooog en de beschouwende passages. Maar ook dan verrast de auteur ons met zijn plastische, poëtische beeldspraak, bijvoorbeeld in deze reflectie over Gods mededogen met de zondige mens:

En wanneer ik wel eens bij een hoer lig of met dronkaards en vuilbekken verkeer of aan welke zonde des levens ook maar deelneem, vliegt de bij rond en doorzoekt dalen en kloven om voor mij de vrucht te verzamelen die mijn vuilspuitende keel moet verzachten; de druif haast zich te rijpen in de brandende zon om mijn mond te vullen en het hart dat zijn Schepper ongehoorzaam is te verkwikken; de bloemen wedijveren om de naar hoeren en andermans echtgenotes lonkende ogen te behagen; de vijg weet niet hoe snel zij moet groeien om met haar omvang de hand en met haar zoetheid de mond te verwennen – de hand en de mond die andermans vrouw omhelzen en kussen.

De vertalingen van de *vitae* zijn gemaakt naar de Griekse edities van I. A.-J. Festugière, *Vie de Syméon le Fou et Vie de Jean de Chypre* (en collaboration avec L. Rydén). Parijs, 1974 en 2. L. Rydén, *Das leben des heiligen Narren Symeon von Leontios von Neapolis*. Uppsala, 1963. Ze zijn het resultaat van twee door W.J. Aerts geleide werkcolleges bij het Instituut voor Nieuwgrieks en Byzantinologie van de Rijksuniversiteit Groningen; Aerts en Hokwerda

stonden in voor de eindredactie. De vertaling van het Leven van Symeon was al eerder gepubliceerd in de door pater Christoffor Wagenaar (abdij Westmalle) geredigeerde reeks Monastieke Cahiers (Bonheiden, 1977), maar werd voor de huidige uitgave herzien en aangevuld.

Via de aangehaalde citaten heeft de lezer zich al een beeld kunnen vormen van de uitstekende kwaliteit van de vertaling die Leontios' eigen stijlverschillen zo goed mogelijk tracht weer te geven. Zowel de degelijke inleiding als de teksten zijn voorzien van talrijke noten met filologisch en historisch commentaar. Deze publicatie zal dus ongetwijfeld welkom zijn voor wie zich ernstig met hagiografie bezig houdt. Het brede publiek zal in deze verhalen, waarin diep religieus besef en humor hand in hand gaan, zowel stof tot meditatie als puur leesgenot vinden.

Jeannine VEREecken